

057

Annika Nordin

Fromm i våra liv

FOTO: ERICH-FROMM-LIBRARY-ESTATE, TUBINGEN

Erich Fromm förde en levande dialog med generationer världen över.

Erich Fromm var för många 40-talister en inspiratör i både det personliga och politiska livet. Han var psykoanalytiker, socialpsykolog och samhällskritiker och hans 22 böcker har lästs av en hel generation. Annika Nordin har granskat sitt 70-tal och berättar om sitt möte med Fromm för 23 år sedan.

Freud gjorde Erich Fromm till årsbarn med Drömytning, när han på titelbladet satte 1900 som officiellt utgivningsår. Men 41 år senare skrev Fromm själv boken som sannolikt gjorde honom till den psykoanalytiska rörelsens andra bestsellerförfattare. Då kom Flykten från friheten och i mitten av 50-talet den verkliga kioskvältaren, Kärlekens konst, översatt till 29 språk.

Fromm skrev enkelt och lättfattligt om existentiella och angelägna frågor. På 60- och 70-talet var hans böcker ute i massupplagor. De var kurslitteratur vid svenska och amerikanska universitet och utgjorde en inte oviktig del av ungdomsupprörets och vänsterrörelsens ideologilitteratur.

Säg Erich Fromm till en 40-talist och chansen är god att du får en kär boktitel i retur: Flykten från friheten, Ett friskare samhälle, Själsharmonin och moral, Kärlekens konst, Det glömda språket, Den destruktiva människan, Att ha eller att vara. Det är klang i boktitlarna och de återspeglar väl Erich Fromms mångfacetterade person men ändå entydigt inriktade livsverk. Erich Fromm var psykoanalytiker, socialpsykolog, radikal samhällskritiker, humanist och mystiker.

I sina skrifter diskuterade Fromm människan i det moderna samhället, men han granskade också Freud och den psykoanalytiska rörelsen och presenterade Marx människosyn. Och han skrev om sociala karaktärer, om religion och zenbuddism och gjorde radikala omtolkningar av Gamla testamentet. Det blev 22 böcker och ett hundratal artiklar, allt precis som Freuds och Jungs nu i samlad utgåva. Fromms omfattar 10 band.

Från slutet av 80-talet börjar Fromms namn nämnas alltmer sällan. Men böckerna fortsätter att komma i nytryck under rubriken Psykologins pionjärer.

Konsten att lyssna

Nu 100 år efter Erich Fromms födelse utges postumt *Konsten att lyssna*. Boken är sammanställd av föreläsningar, intervjuer och seminarier, förklarar i förordet Rainer Funk, förvaltare av Fromms litterära kvarlätningskap. Endast det tvåsidiga slutkapitlet Psykoanalytisk teknik – eller konsten att lyssna, har Fromm själv författat, kort före sin död. Då var det tänkt som en inledning till ett stort arbete om psykoanalytisk terapi och metod. Men ohälsa satte stopp för projektet.

För trots att Fromm i 50 år arbetade som psykoanalytiker har han publicerat mycket litet i strikt kliniska och metodologiska frågor. Något som ofta och kritiskt framhållits. Möjligen hoppas Funk att råda bot på detta genom publicerandet av *Konsten att lyssna*.

Den svenska utgåvan har också försetts med ett 42 sidor långt förord av psykoanalytikern Jan Stensson. Här ges en biografisk skildring med tonvikt på Fromms bildningsgång, engagemang och position i den psykoanalytiska rörelsen. Avslutningsvis kommenterar Stensson Fromms ställning och inflytande inom det svenska psykoanalytiska samhället. Stenssons uppfattning är att Fromms främsta insats är kritiken mot auktoritära inslag i den psykoanalytiska rörelsen. På så sätt kom Fromm att bidra till bildandet av Svenska Föreningen för Holistisk Psykoterapi och Psykoanalys 1969. Stenssons slutsats är att Fromms tankar mest av-

satt spår i allmän livssyn och att det i Sverige i dag knappast finns företrädare för Fromms "interpersonella psykoanalys".

Är Fromm bara en med rätta bortglömd tänkare vars tankegångar är överspelade? Det är med viss bävan jag ger mig i kast med *Konsten att lyssna* och återseendet av Erich Fromm.

Omedelbart drömmer jag att jag fått i uppdrag att hjälpa ett 70-tals band med utsvängda byxben att få ut sina gamla radikala vinylåtar på CD. Motståndet mot gruppen är kompakt, "för mycket 70-tal".

FOTO: ERICH-FROMM-LIBRARY-ESTATE, TUBINGEN

Mamma Rosas gråt väckte lille Erichs kamp mot kvinnoförtryck.

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen – auch von Teilen – bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

Min hjärtebok är Det glömda språket. Om drömmar, myter och sagor. På försättsbladet står ett Talmudcitat: "En dröm som man inte förstår är som ett brev som man inte öppnar."

Min dröm kom i fönsterkuvert – av panoramaformat. Och för att råda bot mot allsköns glömska börjar jag långsamt sprätta upp mitt kuvert med 70-tals historia.

Erich Fromm bildade aldrig någon skola, men höll ännu under de sista åren av sitt liv kontakt med en grupp analytiker från olika håll i världen. En av dem var psykoanalytikern Margit Norell. Hon var också en av de drivande krafterna bakom bildandet av holistiska föreningen. Norell blev föreningens första ordförande och rektor för utbildningsinstitutet fram till det hon lämnade föreningen 1977.

Margit Norell är den i Sverige som bäst känt Erich Fromm. 1970 bjöd hon hit honom och Fromm föreläste i ett fullsatt Medborgarhus, höll seminarium på Biskops Arnö för holisterna och träffade på egen begäran radikala företrädare för social- och folkhemssverige.

Vänskap med Fromm

Detta personliga möte med Fromm ledde till att Margit Norell sökte upp honom i Schweiz för såväl analys som handledning. Och under de följande åren höll de brevkontakt.

– Jag satt och skrev en födelsedagsgratulation till 80-årsdagen, när jag nåddes av budskapet om Fromms död, berättar Margit Norell, i dag 86 år men fortfarande verksam som analytiker.

Men också Margit Norells allra första möte med Fromm skedde genom en bok – Flykten från friheten. Fromms analys av individens ensamhet och försök till lösningar i det moderna samhället.

– Jag upplevde sanningen i hans budskap, att vi har en frihet, som vi är rädda för och flyr ifrån, förklarar hon.

Hur han var som analytiker? Jo, hon tilltalades av just:

– Hans förmåga att lyssna! Jag kände att han var engagerad. Fromm var ärlig och personlig i sina ställningstaganden. Det handlade aldrig om teknik eller att han inte ville yttra sig i vissa frågor.

Fullt ut levande, närvarande och vaken! Så beskriver Margit Norell människan Erich Fromm.

Men mitt eget allra första intryck av Erich Fromm var en junidag 1977 när han trädde in genom dörren i studierummet i Muralto stadshus i Locarno. Då var min första tanke "han är nästan död!" Det vilade en åldrandets bräcklighet över mannen. Men blicken

Margit Norell med vännen Erich Fromm i Locarno 1977.

var lysande och vaken. Och för min inre syn såg jag ett vitt stearinljus med en klart brinnande låga. Men en låga som minsta vindpust kunde hota.

Samma höst fick Fromm en allvarlig hjärtattack och han dog i sömnen, fem dagar innan han skulle fylla 80 år. Jag var en av tolv personer, terapeuter och blivande, studenter och pedagoger, alla med olika anknytning till Margit Norell, som i juni 1977 deltog i ett fyradagars seminarium med Erich Fromm

Fromm på band

När jag nu 23 år senare lyssnar till de gamla ljudbanden, som endast fragmentariskt känns ifrån sig sitt innehåll, känner jag historiens vingslag. Plötsligt blir detta svunna nu levande. Trafikbruset från det öppna fönstret, ambulanser och kyrkklockor. Och hunden som då skäller utanför Muralto stadshus, får katten nu vid min sida att spetsa öronen. Så ljuder Erich Fromms stämma:

– I am curious to know!

Det skorrar om det tyska r:et. Och det han vill veta mer om är *Barbro Sandins* arbete med schizofrena patienter på Sätters Sjukhus. Det som hon i detta nu berättar om. Barbro Sandin hade vid denna tid handledning hos Margit Norell.

Och ju mer Fromm får veta, desto starkare upplever jag hans närvaro. Ofta gör han långa utvinkningar till sitt eget tänkande och skrivande utifrån en patient, en dröm eller en symbol.

Efteråt är det hans nyfikenhet, vetgirighet och vilja till förståelse som jag fäst mig vid samt hans uppmaning till klagöranden.

Men också humorn och den milda självironin. Rätt som det är river sig en skrattsalva loss ifrån ljudbanden. Som när vi beklagar vår dåliga engelska och Fromm tröstar med att den är bättre än hans hörsel. Eller när vi påstår att han skrivit något han inte känner igen, och med glimten i ögat svarar att hans minne i dag är sådant att han inte kategoriskt bestrider eller påstår något som gäller det förflutna.

Hur såg då Erich Fromms förflutna ut? Han föddes i Frankfurt am Main, som enda barnet i en ortodoxt judisk familj med långa rabbiniska traditioner. I en sen intervju kallar han föräldrarna "mycket neurotiska och ängsliga". Och sig själv "ett ganska odrägligt, neurotiskt barn".

Skilda världar

Fadern var vinhandlare. Fromm växte upp i två världar, en modern borgerlig och en judisk närmast medeltida. Skolgången skedde i den moderna världen, men förklarade han, som jude i Tyskland hade man alltid något av en undantagsposition. Han var ett rätt ensamt barn "mycket beredd och öppen för något som kunde förlösa mig ur denna ensamhet".

Det var i "den gammeljuda äkta traditionen" han hittade sina förebilder, vilket tydligt genomsyrar Fromms människo- och moraluppfattning. Och det judiska arvet levde uppenbarligen kvar och samsades med zenbuddism och de dagliga Thai Chi-övningarna. För vid födelsedagsfirande kunde han spontant ta upp en chassidisk dans. Själv beskrev sig Fromm som en icke-teistisk mystiker.

Under hela uppväxten bedrev Fromm seriösa Talmudstudier hos olika rabbiner, även då han studerade sociologi, filosofi och psykologi, bland annat under *Karl Jaspers* vid universitet i Heidelberg. Här blev han också intresserad av buddism och *J J Bachofens* teorier om sambandet mellan matriarkala och patriarkala strukturers inflytande över kultur och psykologi.

Men 1918, vid första världskrigets slut var Fromm enligt egen utsaga en djupt bekymrad ung man, besatt av frågan hur krig var möjligt och av viljan att förstå människans irrationalitet och uppfylld av en passionerad önskan om fred och internationell förståelse.

Tjugotvå år gammal doktorerade Fromm på en socialpsykologisk studie av hur tre olika judiska samhällen överlevde diasporan. Han flyttade till Frankfurt och mötte den elva år äldre Frieda Fromm-Reichmann. Först blev hon hans analytiker och 1926 hans fru. Äktenskapet varade bara några år men upplöstes inte formellt förrän 1940.

Frieda Fromm-Reichmann

Frieda Fromm-Reichmann, för världspubliken känd som "Dr Fried" i *Hannah Greens* (Joanne Greenberg) självbiografiska Ingen dans på rosor. Och i den psykoanalytiska världen för boken *Intensiv psykoterapi* och sitt mer än tjugooåriga arbete med psykotiska patienter vid Chestnut Lodge sjukhuset nära Washington, USA.

Enligt Frieda skulle Erich aldrig ha blivit analytiker om inte de träffats. Men enligt

” Lycka i konsumtions-samhället är mycket av en illusion. ERICH FROMM ”

Fromm själv väckte en händelse i 12-årsåldern hans intresse för Freud. Då chockades han av att en vän, en ung 24-årig kvinna, begick självmord i desperation efter faderns död. Och försöken att förstå och förklara människans symbiotiska och irrationella beroenden och bindningar är kanske det mest centrala och genomgående temat i Fromms livsgärning.

1929 avslutade Fromm sin analytikerutbildning vid Institutet i Berlin. Här fanns bland annat Hanns Sachs, som var Fromms analytiker, *Teodore Reik* och *Karl Abraham*. Fromm såg institutet som helt ortodoxt, men hävdade att han själv var "en duktig elev". Tvivlet och kritiken kom senare.

Året efter fick Fromm kontakt med *Max Horkheimer*, chef för Frankfurter Institutet och blev ansvarig för sektionen för socialpsykologi. Den så kallade Franfurterskolan med de namnkunnigaste medlemmarna

Horkheimer, *Adorno*, *Marcuse* och Fromm har närmast blivit liktydiga med begreppet "kritisk teori". Mest känt är studiet av den auktoritära människan. Men med nazismens maktövertagande 1933 tvingades Frankfurterinstitutet att stänga. Och ungefär samtidigt emigrerade både Erich Fromm och Frieda Fromm-Reichmann, var för sig till USA.

I början av 30-talet hade Fromm hos sin vän *George Groddeck* i Baden-Baden träffat såväl *Sandor Ferenczi* som den 15 år äldre *Karen Horney*. När den 33-åriga Fromm kom till USA inbjöd Horney honom till det Psykoanalytiska institutet i Chicago.

USA och Mexico

Fromm påverkades av Horneys feministiska kritik av Freud. De samarbetade och hade en tid ett förhållande. Men 1944 gifte sig Fromm med *Henny Gurland*. Paret flyttade fem år senare till Mexico på grund av Henny dåliga hälsa. Hon dog 1952 och året efter gifte sig Fromm med *Annis Freeman*, ett äktenskap som varade livet ut. I Cuernavaca bodde Fromm granne med teologen *Ivan Illich*, var god vän med pedagogen *Paolo Freire* och skrev 1970 tillsammans med *Michael Maccoby* boken *Social Charter in a Mexican Village*. Fromm initierade och ledde Mexicos Psykoanalytiska Institut fram till 1965. Fyra år senare fick han en allvarlig hjärtattack och tvingades av hälsoskäl att från 1974 bosätta sig i Schweiz.

Min favoritbok *Det glömda språket* stack Margit Norell i handen på mig i mitten av 70-talet. Självt hade hon läst den på 50-talet och förklarade att "boken förändrade min syn på drömmars betydelse". Nu skrev hon förordet till den svenska utgåvan, precis som hon gjort till flera andra av Fromms böcker samt till Frieda Fromm-Reichmanns bok.

Att drömmen är kungsvägen till det omedvetna, det var Fromm enig med Freud om. Men om Freud hävdade att det krävdes psykoanalys för att förstå symboler och motivationer bakom det-impulsernas uttryck i drömmar. Så såg Fromm drömmen som människans enda universella språk och den faktiska plats "där vi tänker och känner vad vi tänker och känner".

I en sen intervju talar Fromm om hur mycket energi vi använder på att tränga bort sanningen och på så sätt fly ifrån oss själva. "Det bästa beviset för detta är drömmen", säger han och fortsätter, ofta är "drömmar insikter som inte passar in i vår medvetna bild".

Jesu sista ord

Nu hör jag Fromms röst på bandet. Utifrån drömmen hos en djupt förtvivlad patient, påtalar han hur stämningen ibland är och förblir densamma i vissa drömmar medan

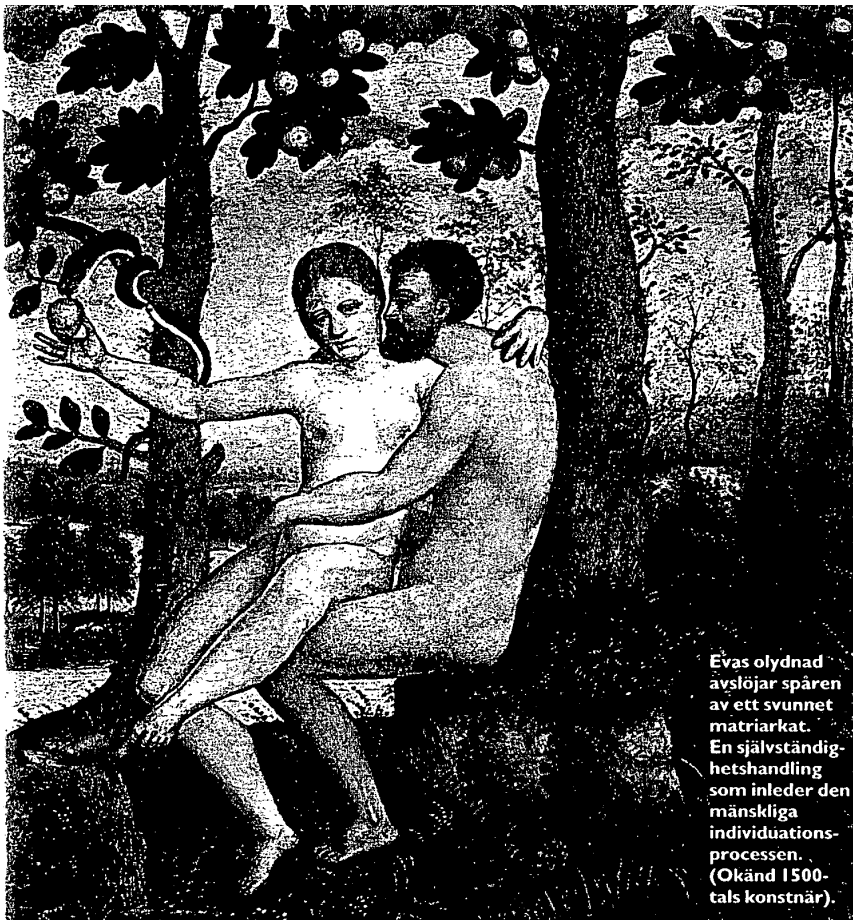
det i andra sker en dramatisk förändring. Så är det också i Psaltarens psalmer, säger Fromm och lika plötsligt som självklart ger han här och nu Jesu sista ord på korset en ny innebörd. Inte ropar Kristus förtvivlat på sin gud, förklarar Fromm. Nej, Jesus gör som hebreerna han citerar första raden ur en psalm. Det är psalm 22 och samtidigt förstod det. Psalmen börjar med förtvivlan, kulmen nås två verser längre ner, sedan vänder det. "Då är depressionen fullt uttryckt", säger Fromm "stämningen förändras och slutet är hoppfyllt". Självt kontrollläser jag nu psalmen – slutorden lyder "ty han grep in".

Och i boken *You shall be as Gods förvandlar* Fromm Gamla testamentet till ett budskap om radikal humanism.

– Har ni läst Bachofen? undrar Fromm. Bachofens grundtanke är att det fanns en tid när kvinnor inte var förtryckta utan fria och oberoende. Nu, säger Fromm och vi befinner oss alltså i detta nu två år efter FN:s kvinnorår 1975, vill kvinnor inte längre underkasta sig och män börjar bli lite nervösa. Men, fortsätter han kvinnorörelsen är borgerlig, kvinnor vill bli som män och bryr sig inte om andra grupper.

Det är då jag hör min egen klara trettioårsstämma säga att Fromm låter som en feminist. Men, har han närmare studerat kvinnorörelsen? Och Erich Fromm svarar:

– Jag har varit upptagen av kvinnors kamp mot sitt förtryck, sedan jag var fem, sex år, svarar Erich Fromm. Då hotade mina föräldrar med att gå till en advokat och ordna skilsmässa. Det jag tänkte på då var min

Evas olydnad avslöjar spåren av ett svunnet matriarkat. En självständighetshandling som inleder den mänskliga individuationsprocessen. (Okänd 1500-tals konstnär).

BILD: NATIONALMUSEUM

mors lidande. Mamma grät och pappa skrek. Men mammas gråt gjorde djupare intryck. Senare ändrade jag uppfattning, pappas skrikande var ganska harmöst. Men kvinnoförtrycket och mäns exploatering av kvinnor, kanske har inget intresserat mig mer.

Evas självständiga gest

Stödd på Bachofens tankegångar har Fromm i bland annat Det glömda språket, gjort en omtolkning av bibelns skapelsemyt. I begynnelsen var matriarkatet ty kvinnan stod för skapandets mysterium. För att överflygla den stora modern måste mannen överträffa med sitt skapande. Detta sker genom tanken och ordet. I lustgården har matriarkatet störtats. Gud har med sitt ord skapat världen, och kvinnan ur mannens kropp. Men spåren av matriarkatet avspeglas i Evas självständighet.

Evas handling är historiens första olydnadsbrott men också den handling som för utvecklingen vidare. Människan är inte längre ett med naturen. Mannen och kvinnan är separata och avskilda. Medvetna om gott och ont och främlingar för varandra.

Det finns två syndabegrepp, säger nu Erich Fromm. Det ena är olydnad mot auktoritet. Denna synd kan förlåtas om man tar sitt straff och underkastar sig. Den andra synden handlar om separation, avskildhet, främlingskap. Denna synd kan bara helas genom försoning. Neuros – att leva fel – kan på så sätt vara en sorts synd genom att man inte använder sitt liv på rätt sätt. Helandet kan bara ske genom individuation och en ut-

veckling av förnuft och kärlek. Och i boken Att ha och att vara har Fromm utvecklat dessa tankegångar.

Fromms egen självständighet och olydnad mot en auktoritet riktar sig främst mot Freud. Han skrev två böcker i ämnet, Sigmund Freuds mission, 1959 och sin allra sista bok Freuds psykoanalys: mästerskap och begränsning, 1980. Fromm ifrågasatte driftsteorin. Men också psykoanalysens förändring från radikal rörelse till konformistisk och byråkratisk organisation.

En sida av kritiken kommer till uttryck i titeln "Psychoanalysis – Science or Party Line". Artikeln publicerades i Fromm redan 1958. Det är en orädd uppgörelse med den psykoanalytiska rörelsens förtigande och sjukförklaring av den ungerske analytikern Sandor Ferenczi. Ferenczis brott bestod i att gå emot Freud – återupprätta traumateorin och öppet tala om sexuella övergrepp mot barn. Det är endast under de senaste tio åren som den psykoanalytiska rörelsen börjat diskutera Ferenczis öde och plats i historien.

Fromm själv visste något om att vara persona non grata i psykoanalytiska sammanhang. Han var "icke-läkare" och Freudkritiker. I USA stod han teoretiskt nära Karen Horney, Clara Thompson, Harry Stack Sullivan och Frieda Fromm-Reichmann. De utgjorde "neofreudianerna" och stod för den så kallade relationspsykologin eller interpersonella psykologin. Efter olika organisatoriska konflikter, bildade de William Alanson White Institute of Psychiatry, Psychoanalysis and Psychology, WAWI. Från

1944 till 1950 var Fromm utbildningsanalytiker och ordförande i kollegiet.

Men sitt medlemskap i International Psychoanalytic Association, IPA förlorade Fromm. Och när han 1953 undrade varför blev svaret att eftersom Fromm inte stod för "psykoanalysens grundläggande principer" antogs han inte vara intresserad av vara medlem i IPA. 1962 bildades International Federation of Psychoanalytic Societies, IFPS på Erich Fromms initiativ och med en uttalat pluralistisk psykoanalytisk hållning.

Psykoanalytisk historia

Jan StenSSon påpekar Fromms betydelse för bildandet av holistiska föreningen samt samarbetet med föreläsare och analytiker från WAWI. Han förklarar ointresset i dag för Fromms interpersonella psykoanalys bland annat med att holisterna vars nya namn är Svenska psykoanalytiska sällskapet alltmer orienterat sig mot den klassiska Svenska psykoanalytiska föreningen. I Sverige, skriver StenSSon, ligger nu tonvikten på "intrapyskiska skeenden" och intresset för samverkan mellan psyke och samhälle är svagt.

Men Jan StenSSons förord gör mig också tydligt varse om den komplicerade och mångfacetterade uppgift det är att skriva historia. Han berättar ingående om den psykoanalytiska rörelsens behandling och förtigande av Sandor Ferenczi och kallar det "ett av de mörkaste kapitlen i psykoanalysens historia". Inte förrän 1996 skrevs Ferenczis namn in på listan av IPAs presidenter.

Men hur skildrar då StenSSon sin svenska psykoanalytiska historia? Margit Norell, var drivkraften bakom holisterna, mångårig ordförande och vän till Erich Fromm. Men StenSSon nämner Norells namn bara i en bisats. Att hon var en av tre personer i en arbetsgrupp, där han själv också ingick och som deltog vid konferensen 1962 där IFPS bildades. Det är allt av Margit Norells betydelse han låter gå till historien.

Om Erich Fromm hade ett finger med vid bildandet av holisterna så var hans närvaro konkret när Margit Norell lämnade föreningen 1977.

– Jag visste inte vad jag skulle göra, berättar hon nu, så jag reste ner till Fromm, som jag litade på och sa att jag behövde hjälp. Beskrev situationen så ärligt jag kunde och undrade: "Vad ska jag göra?" Då kändes det särskilt skönt att han verkligen lyssnade och brydde sig. Fromm låg vaken en hel natt och sa till mig nästa morgon: "Du ska lämna föreningen!" Jag åkte hem och gjorde det.

Utgångspunkten för Margit Norell till att bilda holisterna var, säger hon i dag att skapa ett alternativ till den klassiska freudianska teorin. Att holisterna nu så starkt närmat sig freudianerna, var inte vad hon hade tänkt

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen – auch von Teilen – bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

PSFRANFS

Det börjar löna sig att vara specialist

”Det ser ut att vara mer lönsamt att byta kön än att skaffa sig specialistutbildning”, utropade en av förbundsstyrelsens kvinnliga ledamöter när resultatet av löneenkäten presenterades vid decembremötet. Sorgligt nog består löneskillnaderna mellan kvinnor och män inom nästan alla de områden där psykologer är verksamma. Två undantag finns dock: Inom Mödra- och barnhälsovården och bland de psykologer som sysslar med organisationsutveckling har kvinnorna högre lön än männen.

Fanns det inget att glädjas åt i resultaten? Jodå, några ljuspunkter finns det allt. Dels kan vi konstatera att antalet psykologer som har en nästan rimlig ekonomisk ersättning ökar. Det finns anställda psykologer som utan att vara chefer har löner en bra bit över 30 000 kronor i månaden, och flera har mer än 40 000! Dels tycks det löna sig att vara specialist. Till exempel har specialister i klinisk psykologi i genomsnitt 2 500 kronor mer i månaden än de psykologer som arbetar i vuxenpsykiatri. Så stor är inte skillnaden mellan mäns och kvinnors lön, så jag tror att det trots allt lönar sig bättre att utveckla kompetensen...

Resultatet av löneenkäten för osökt över till det förbundsstyrelsens ägnade merparten av decembremötet åt att diskutera och fatta beslut om, nämligen verksamhetsplanen och budgeten för 2001. Denna gång har vi arbetat med målen för verksamheten på ett litet annorlunda sätt jämfört med tidigare år (se Psykologtidningen nr 22/00, ”Förbundet och framtiden”). Efter en inledande diskussion på oktobermötet har ledamöterna fortsatt arbeta via e-post och den speciella FS-konferensen på Internet, och den vägen i stora stycken enats om ett antal insatsområden och konkreta mätbara mål för nästa års verksamhet. På den grunden har sedan kansliet utarbetat en budget som följer den prioriteringsordning för insatserna som FS angett.

Diskussionen under decembremötet kunde därför koncentreras kring den slutgiltiga prioriteringen – hur mycket av de tillgängliga ekonomiska och personella resurserna ska nästa år läggas på vilka konkreta projekt? I enlighet med

förra kongressens mening prioriterar förbundet också nästa år mycket medvetet att höja den ekonomiska ersättningen. Några specifika målgrupper kan urskiljas – psykologer med lång erfarenhet och de som byter anställning.

Men det är också viktigt att vi har något att ta betalt för – det vill säga kompetens. En av de övriga frågor som avhandlades under mötet var därför framtiden för IHPU AB, Institutet för högre psykologutbildning AB har haft svårt att utvecklas, och har knappt haft intäkter som täckt de egna kostnaderna, vilket har föranlett FS i sin egenskap av företrädare för ägaren (Sveriges Psykologförbund) att utreda förutsättningarna för en mer offensiv och expansiv satsning. Förbundsstyrelsen kommer att gå till kongressen och begära kapital för att satsa i en sådan utveckling av utbildningsföretaget. Det är nödvändigt bland annat för att de psykologer som vill skaffa sig

Håkan Nyman

specialistkompetens ska kunna göra det med rimliga villkor, och för att se till att yrkeskategorier som behöver viss psykologisk kunskap ska kunna skaffa den från rätt källa, det vill säga från psykologer. Dessutom tror vi att det är en god affär.

En tredje viktig fråga är det som vi kallat ”återväxten”. Här återfinns grundutbildnings- och PTP-frågorna, samt det mer interna arbetet med att stärka och förnya organisationen. Förra kongressen beslutade att förbundet skulle arbeta för en lagstiftning som garanterade alla som avlade psykologexamen en PTP-plats. Efter noggranna överväganden och flera enkäter till nyutexaminerade har FS kommit fram till att det just nu antagligen inte skulle gynna medlemmarna att aktivt driva lagstiftningsfrågan. Däremot är såväl utbildningsplatsernas antal som vad de kostar per styck en högaktuell fråga.

Psykologstudenterna har med rätta protesterat högljutt mot att anslagen till psykologutbildningen dragits ner, och aktionen för att medvetandegöra Tomas Östros om detta i Lund nyligen var av ögonvittnesskildringar att döma lyckad. – ”Han såg lite förvånad ut, men tvingades uppmärksamma oss”. Mer sånt! ■

Håkan Nyman

sig. Själv har Margit Norell i alla år intresserat sig för och arbetat med tidigt traumatiserade patienter. Här räckte inte den freudianska teorin till, men inte heller Fromms nyorientering. Kliniskt hade hon mer gemensamt med Frida Fromm-Reichmann.

– Fromm utvecklade sin karaktärologi, där tyngdpunkten inte ligger vid de tidiga erfarenheterna. Detta skedde på bekostnad av en fördjupning av det analytiska tänkandet och arbetet. Men Fromms tankar i boken Människohjärtat om människans val och i Den destruktiva människan om god och ond aggressivitet känns fortfarande giltigt.

Margit Norells egen tyngdpunkt ligger inom objektrelationsteori såsom den formulerats av bland andra Fairbairn, Guntrip, Winnicott och Ferenczi. Här finns teoretiskt stöd för arbete med tidiga trauman.

Att lyssna till Fromm

Det har gått drygt 25 år sedan Fromm utvecklade tankegångarna i Konsten att lyssna. Under denna tid har särskilt kunskapen om de tidiga åren och dess påverkan fördjupats, inte minst genom spädbarnsforskningen. Den postuma boken tonar i dag fram mer som ett dokument om förgången tid och om Fromms begränsningar. Det aktiva lyssnandet, närvaron och den levande dialogen, som besjälade Fromms analyser och handledning har inte låtit sig fångas.

Men i denna CD-era njuter jag nu av Fromms stämma på de rassliga kassetbanden och klangen av klarspråk i många av hans böcker. Här genljuder det som var hans storhet. Det som gjorde att han hade en levande dialog med generationer världen över. När Fromm skriver om människan, framstår hon som en i dag nästan bortglömd naturresurs. Hans tal om människans val och möjligheter väcker hopp. Undan sjunker silikon, testosteron, nips and tucks, zapande framför TVn och mellan pensions- och aktiefonder.

I den allra sista intervjun 24 timmar före sin död, säger Erich Fromm att TV egentligen bara är en enda stor reklam för det bestående samhället.

– Människan måste göra sig medveten om hur lite lycklig hon är i ett konsumtionssamhälle. Mycket av det som upplevs som lycka är till stor del en illusion. Kanske låter det romantiskt, fortsätter Fromm, men lyckan finns i kärleken till livet – i glädjen över naturen, ett landskap, musik. En aktiv livshållning som bygger på människans egen förmåga. Allt annat är villfarelse.

Det är fortfarande väl värt att lyssna till Erich Fromm. Han har frågorna. Nu får vi själva formulera svaren. ■

Annika Nordin
skribent

Litteratur i urval:

Fromm, Erich: Konsten att lyssna. Med förord av Jan StenSSon. Natur och Kultur 2000.
Burston, Daniel: The Legacy of Erich Fromm. Harvard University Press 1991.

Funk, Rainer: Erich Fromm: The Courage to be human. Continuum 1982.